

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ

Εύχαριστοῦμέν σοι, πάνσοφε τοῦ παντὸς δημιουργέ, δτι τὴν ζωὴν εἰς ἡμᾶς ἐδώρησας· ἀλλὰ δὲν εἶναι αἱ εὐχαριστίαι διὰ τὸ γῆτον· ἡμῶν σκῆνωμα, διὰ τὴν σωματικὴν ζωὴν· διότι ἔδωκας ἀλκὴν εἰς τὸν λέοντα, πτῆσιν οὐρανίαν εἰς τὸν ἀετὸν καὶ γλυκὺ λάλημα εἰς τὴν ἀηδόνα, καὶ εἶναι ταῦτα ἐπέφθονα δι' ἡμᾶς.

*Ἀλλ' εὐγνωμονοῦμέν σοι, Κύριε, δτι τὴν ψυχὴν εἰς ἡμᾶς ἐδώρησας, ν' ἀγαλλώμεθα θεώμενοι τῆς αὐγῆς τοῦ ἔαρος τὴν αἴγλην τὴν χρυσοφεγγῆ, θρόνον ἀπέραντον τῆς μεγαλειότητός σου, ν' ἀκούωμεν τῆς μητρὸς ἡμῶν τὴν ἀπαλὴν ὥς ἀνθοῦ λωτοῦ λαλιάν, νὰ αἰσθανώμεθα τὴν ἀδελφικὴν στοργήν, νὰ μᾶς θωπεύῃ τῶν παιδαρίων ἡ εὐώδης πνοή, νὰ σέβωμεν τὸ δίκαιον καὶ τὸ ὑψηλόν, ν' ἀποθνήσκωμεν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τὸ ἐλευθέρως ζῆν μεγίστην νὰ κρίνωμεν εὐδαιμονίαν.

Εὐγνωμονοῦμέν σοι, δτι τὴν ψυχὴν ἐδώρησας ἡμῖν τὴν θεοειδή, δι' ἃς τὸ ἐν ἡμῖν κτηνῶδες νὰ δαμάσωμεν δυνάμεθα· καὶ δὲν δουλεύομεν εἰς τὴν γαστέρα, δὲν ληστεύομεν τὸ ἀργύριον ἢ τὴν τιμὴν τοῦ πλησίου, δὲν ταπεινούμεθα πρὸ χυδαίου πλούτου καὶ ισχύος σκατᾶς, δὲν φθονοῦμεν τοὺς ὑπερέχοντας εἰς νοῦ ἀκμὴν καὶ ὑπέροχον ἐπιστήμην. Μὲ ἀδαμαντίνους δεσμοὺς κρατούμεθα, καὶ δὲν μᾶς παρασύρουσι τὰ πελώρια κύματα, διτινα ῥίπτουσι καθ' ἡμῶν αἱ λαλαπτεῖς τοῦ βίου.

Τῆς Τροίας δι μεγαλέσουλος πορθητής, Ὁδυσσεύς, ἐνῷ οἱ σύντροφοι—δχλος ὅλης—κατατρώγονται ὑπὸ τῶν Κυκλώπων ἢ κατὰ τῶν ἑαυτῶν κεφαλῶν τοὺς ἀσκοὺς λύουσι τῶν τρικυμιῶν ἢ λαμβάνουσιν ὑπὸ τῆς Κίρκης χοίρου μορφῆν, ἐκεῖνος καταβάλλει τὸν Κύκλωπα Πολύφημον, σώζεται διπὸ τῶν Λαιστρυγόνων, καὶ τῆς θείας συνέτεως ἔχων τὸν χαλύβδιγον θώρακα ἀμύνεται κατὰ τῆς δολοφρονος Κίρκης, καὶ ἡ ἀπροσμάχητος θεὰ ήτταται. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ τῶν τοιούτων ἀθλῶν ἢ τὸ δι κατορθωτής, ητις ψυχὴ του καὶ εἰς τοῦ

"Ἄδου τοὺς κελαινοὺς δόμους κατέβη καὶ ἤρεύνησε καὶ ἐγνώρισε τὰ μυστήρια αὐτοῦ.

Διέρχεται παρὰ τῶν Σειρήνων τὴν νῆσον. Τίς θέλει ἀντιστῆι εἰς τὸ θελκτήριον αὐτῶν ἄσμα; Σκέλεθρα εἰς σωροὺς κατάξηρα, σωροὶ σηπομένων ἔτι πτωμάτων πληροῦσι τὴν ἀπάνθρωπον νῆσον. Ἡσαν ἔκεινων δύσι, θελχθέντες ὑπὸ τοῦ ἄσματος αὐτῶν, ἀπέβησαν εἰς τὴν γῆν. Οἱ σύντροφοι τοῦ Ὀδυσσέως, τῆς νεώς παρερχομένης, διὰ κηροῦ ἔχουσι βύση τὰ ὅτα αὐτῶν, ὅλη ἀναίσθητος, γλαῦξ φοβουμένη νὰ ἴδῃ τὸ φῶς, πηλὸς ἀδρανῆς, χελώνη τρώγουσα μόνον καὶ ἐπισυσταῖ βραδέως.

Εκείνος, δ ἥρως δ διεγενής, δ πάντα υπομένων ἀφόβητος καὶ μηχανώμενος ποικίλα, ή διάνοια τῇ παμφαῆς, ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ ἴστοῦ δένεται ισχυρῶς. «Ἐλα πρὸς ἡμᾶς, ἄδουσιν αἱ Σειρῆνες, πολυύμνητ' Ὀδυσσεῦ, μέγχ κλέος τῶν Ἀχαιῶν· ἔλα τὴν μελέφθιγ-
γον ν' ἀκούσῃς φωνῆν μας». Θέλγει αὐτὸν ἡ γλυκερὰ φωνή, θέλ-
γουσι μάλιστα τὸν σοφὸν οἱ δολεροὶ λόγοι, οἵτι θ' ἀπέλθῃ. ἀφοῦ
πλείονα διδαχθῇ. Καὶ ηθελε διαρρήξῃ τοὺς μετὰ τοῦ ἴστοῦ δεσμούς·
ἀλλὰ δεσμοὶ ἄλλοι, οἱ ἄγιοι τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς δεσμοί, τῆς
στοργῆς πρὸς τοὺς οἰκείους, τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα τὴν ἴε-
ρωτάτην, συγκρατοῦσιν αὐτόν.

"Ω ! Γένος πολύπονον Ἑλληνικόν. Ἐξεπόρθησας τὴν Τροίαν τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ταπεινώσεως, καὶ ἐπειτα ὁ ήμιθεος, ὁ καλλιστέφανος νικητής, ὑπὸ τῆς δυσμενείας τῆς μοίρας ἐφρίψθης, πολυπλάνητος Ὁδυσσεύς, εἰς τὰ πελάγη τῆς δσμανικῆς δουλείας. Ἐδῶ ὑπὸ Κυκλώπων καὶ Λαιστρυγόνων, ὑπὸ σουλτάνων ὠμοφάγων καὶ πασάδων σφαγή, ἔκει ἡ Σκύλλα, τὸ παιδομάζωμα, καὶ ἡ Καλυψώ, τὸ ἀσελγὲς χαρέμιον βίᾳ σύρον εἰς τὸν φυχικὸν ἀνδραποδισμόν, καὶ ἡ Κίρκη περχιτέρω, ἡ ἀπαιδευσία τοῦ πνεύματος, μάγισσα μὲ τὸ σκοτεινὸν ῥαβδίον τῆς μεταβάλλουσα τὸν ἀνθρώπον τὸν θεόμορφον εἰς κτῆνος γρυλίζον.

'Αλλ' ἀν ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς, προσηγνῶς μειδῶν, ὁ τούρχος νὰ φάγωμεν τὸν ήδουν λωτὸν τῶν ἀπολαύσεων, γινόμενοι μωαμεθανοί, ἀν ἐψαλλον ἄσμα μελιχρὸν Σειρῆνες εἰς τὰξιώματα καλοῦσαι, εἰς τὰς τιμάς, εἰς τὸ κράτος πασάδων καὶ βεζυρῶν, γλυκύτερος ἦτο δι' ἡμᾶς ὁ κρίθινος ἄρτος ἢ πλοῦτος δυσώδης, ισχυρῶς δὲ ἀντέσχομεν ωκτὰ τῶν θελκτηρίων, ἀτινα θὰ ἐλύτρωνον ἡμᾶς ἀπὸ τὰλγεινὰ μάρτυρις,

δεῖξεμένοις δι' ἀδημαντίνων πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα δεσμῶν, οὓς ἡ μεγαλογνώμων ἔδεσεν ἡ αἰωνία καὶ ἀθάνατος τοῦ Γένους Ψυχή, ἡ ἀκαταπόνητος ἐμπνέουσα τὴν Ἑθνικὴν ὑπερηφανίαν.

‘Ο ποιητὴς γεννᾶται, λέγουσι. Να! γεννᾶται καὶ ὁ ποιητὴς καὶ δὲ ψυχράφος καὶ ὁ μουσικός, ἀλλὰ μέγας γίγνεται διὰ τῆς παιδείας μόνον. ‘Ο δέ’ ἐλεύθερος γεννᾶται, ἀλλὰ καὶ γίγνεται. Ἐλεύθεροι ἐγεννῶντο οἱ ἀρχαῖοι. Ἔλληνες καὶ πρὸ αἰώνων δύο παρ’ ἡμῖν οἱ Σουλιώται· ἀλλ’ εἰς τοὺς ὑστάτους αἰώνας οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐν τῷ ἐγεννήθησαν δούλοι, ἐπραξαν ἕργα ἐλευθέρων καὶ ἀπέθανον ἀξίως τῶν Θερμοπυλῶν. Τί τὸν ἀδρανῆ ἔκεινον πηλὸν τοῦ δούλου λαβὼν διέπλασεν εἰς Νίκην τοῦ Παιωνίου καὶ ζωὴν εἰς τὸ ἄγαλμα ἐνεψύσθεν ὑπερψυᾶ: Τὰ ἄγια παιδεύματα, ἀτινα εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν παρὰ τὴν Ἱερὰν ἑστίαν ἐψιθύριζον ἀπαλῶς τῶν γονέων τὰ χεῖλη καὶ ἐν τοῖς σχολείοις οἱ προφητικοὶ τοῦ Γένους διδάσκαλοι.

‘Ο Κωνσταντίνος Κούμας – οὗτινος προσάγομεν ἡδη τὴν εἰκόνα – ἐν Δαρίσῃ ἐγεννήθη ὅπε τὴν ἀχλὺν τὴν πνίγουσαν τῆς δουλείας τῆς δσμανικῆς. Φυτὸν ἐκ τούτου ἦτο καχεκτικόν, ἀλλὰ μὲ τὴν πνοὴν αὐτοῦ τὴν ζωοποιὸν ἐδρόσισεν αὐτὸν ἐν Τυρνάβῳ ἐ Πέ. Ζαρος ὁ ἥγιασμένος διδάσκαλός του.

Εἶπέ μοι ποῖον ἐπαινεῖς, καὶ θὰ εἴπω ποῖος εἰσαί. Ἀναγιγνώσκοντες λοιπὸν δσα τοῦ Πεζάρου ἐπαινεῖ ὁ Κούμας – τὴν εὔρειαν διάνοιαν, τὴν φιλομάθειαν, τὴν πρὸς τοῦτο καταπλήττουσαν φιλοπονίαν, τὴν εὔσέβειαν, τὴν λιτότητα τοῦ βίου – καὶ ἀν μὴ εἶχομεν ἀλλας περὶ τοῦ Κούμα εἰδῆσεις, ἐκ τούτων τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἀκριψῆ ηθέλομεν γράψῃ.

Καὶ τοιοῦτος ἦτο ὁ Κούμας, τὸν βίον λιτός, φιλομαθέστατος καὶ μελετηρότατος. “Οσα ἐκ τῆς διδάσκαλίας ἐπορίζετο, ἐδαπάνα εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ πλουτισμὸν τῆς ἑαυτοῦ βιβλιοθήκης, διὰ τοὺς τότε χρόνους θαυμαστῆς.

Εὔσεβης ἦτο, ἀλλὰ δὲν ἐσκοτίζετο - ὑπὸ τοῦ φανατισμοῦ, ὅπως Σέργιος ὁ Μακραῖος, ὁ γράφας ἀναίρεσιν τῶν γνωμῶν τοῦ Κοπερνίκου ἐκ φόβου μὴ πάθῃ τι τὸ κῦρος τῆς Γραφῆς.

‘Ως διδάσκαλος γλυκὺς ἐδίδαξεν ἐν Δαρίσῃ καὶ ἀλλαῖς ἀκριβίσαις τότε πόλεσι θεσσαλικαῖς, καὶ ἐν Σμύρνῃ, 8πει τὸ Φιλολο-

γιακὸν συνέστησε Γυμνάσιον, καὶ τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν διηγήθυνεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὴν ἐν Τεργέστῃ Ἑλληνικὴν σχολὴν, τοὺς Ἐλληνας συγγραφεῖς ἔνθεος ἐρμηνεύων καὶ ἀμαγεωγραφίαν διδάσκων, ἴστορίαν, φιλοσοφίαν, μαθηματικὰ δὲ μάλιστα καὶ φυσικά, περὶ ἀκράτιστα ἐπαιδεύθη ἐν Βιέννη ἐπὶ χρόνον μακρόν.

Διέτι εὑρυτάτη διάνοια τὸν κόσμον τὸν ἀρχαῖον τὸν Ἑλληνικὸν περιελάμβανε καὶ τὴν νεωτέραν τὴν δουλεύουσαν τότε πατρίδα, πολλὰς δέ πλὴν τῶν Ἐλληνικῶν γραμμάτων, ἐγίγνωσκε τῶν νεωτέρων γλωσσῶν καὶ γραμματειῶν. ἄμπει δὲ φιλοσοφίαν, φυσικὰς ἐπιστήμας, μαθηματικά, ἀστρονομίαν.

Δὲν ἔμεινε δὲ φερέπονος μόνον ἐν τῇ ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίᾳ, ἀλλ', ἐνῷ κατετρίβετο διδάσκων, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνέγραψε θαυμάσια ἔργα, θυσίαν ἀγνῆν εἰς τὴν θεάν ἐπιστήμην, τὰς ψυχὰς τῶν Ἐλλήνων μὲ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ τὰς λαμπάδας φωτίζων. Κῆπος δέ, ὃν τὰ κρυστάλλινα ἐπότιζον ὕδατα τῆς διαυγείας τοῦ πνεύματος, οὐ μόνον καλλικαρπος ἀλλὰ καὶ πάμφορος, τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς συγγραφὴν εἰργάζετο ἔργων παντοδαπῶν.

Καὶ ἔγραψε μαθηματικά καὶ φιλοσοφικά, λεξικὸν ἡ γραμματικὴν καὶ μετέφραζε τοῦ Βελλανδοῦ τὸν Ἀγάθωνα καὶ τοὺς Ἀνδηρίτας, σύνοψιν ἐπιστημῶν — ἀριθμητικὴν, γεωμετρίαν, νέαν γεωγραφίαν, ἀστρονομίαν, λογικὴν καὶ ἡθικὴν — καὶ σύνοψιν ἴστορικῆς χρονολογίας, σύνοψιν φυσικῆς καὶ σύνταγμα φιλοσοφίας, ἡθικὴν θεολογίαν καὶ παιδαγωγίαν καὶ περὶ δικαίου καὶ σειράν στοιχειώδη τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν πραγμάτειων.

Θαυμαζόμενος ὑπὸ πάντων καὶ ἐπαινούμενος δὲν ὑπερηφανεύθη ὁ ἀφελῆς Λαρισαῖος, δπως οὐδὲ δτε διδάκτορχ μὲν ἐπὶ τιμῇ ὠνέμασεν αὐτὸν τὸ ἐν Λειψίᾳ πανεπιστήμιον, ἐταῖρον δ' αἱ ἀκαδήμεια τοῦ Μονάχου καὶ Βερολίνου. Δὲν ἐπήρθη δέ, οὐδὲ δτε ἐν βραχυτάψ χρόνῳ, τῷ αὐτῷ ἔτει τῆς ἐκδόσεως τῆς γραμματικῆς αὐτοῦ, ἐξέδιδε τὰς ακράτισταν τῶν ἔργων του, τὴν ἴστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἰς δώδεκα τόμους.

Ἄπεθανεν ἐν Τεργέστῃ ὑπὸ χολέρας.

Δεινὸς δ τοιοῦτος θάνατος· ἀλλὰ πάντως οὐχὶ μισητὸς εἰς διδάσκαλον τοῦ Γένους, δταν οὐτος ἐπιζήσῃ νὰ ἰδῃ τῆς Ἑλλάδος τοῦ τιμῆμα γενναῖον ἐλεύθερον ἐπὶ ἀρισταῖς ἐλπίσιν.

Σχολαὶ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Παρὰ ταύτας δὲ ἦσαν καθιδρυμέναι σχολαὶ ἐν Κυδωνίᾳς, ἐνθα
Βενιαμίῃ δὲ Λέσβῳς ἐδίδαξε καὶ Θεόφιλος δὲ Καΐρης, δτε καὶ τυπο-
γραφεῖον αὐτοῦ ἰδρύθη, ἐν Μαγνησίᾳ, ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Κασαμπᾶ, ἐν
Προύσσῃ, Μουνδανῷ, Ῥσίῳ τῆς Βιθυνίας, ἐνθα Ἀδαμάντιος δὲ
Ῥύσιος καὶ ἐν Σινώπῃ Γεώργιος δὲ Χρυσοβέργης ἐπαιδεύθησαν καὶ
τὸ Φροντιστήριον ἐν Τραπεζοῦντι. Ἐκ τῶν ἀρίστων δ' ἐγένετο ἡ
καὶ νῦν ἀκμάζουσα ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καπαδοκίας σχολὴ, ἣν ἴδρυσε
μὲν Γεργερίος δὲ Ἀθηναῖος, ἐδίδαξαν δέ, πλὴν πολλῶν καὶ σοφῶν
ἄλλων, Ἰγνάτιος δὲ Νανζιανζοῦ καὶ δὲ μαθητὴς αὗτοῦ, δὲ θαυμάσιος
διὰ τὰς χάριν μαθήσεως πλάνας ιερομόναχος Γερμανὸς δὲ ἐξ Ἀλε-
ξανδρείας τῆς ἐν Κιλικίᾳ ('Αλεξανδρέττας)¹. Παρὰ δὲ ταύτας δέκα
πέντε ἄλλα συγκεία σχολαὶ ἰδρύθησαν ἀνὰ τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας
μέχρι Λαοδικείας τῆς Αυγανίας, πέρα δὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν Χαλ-
δείᾳ καὶ ἐν Θεοδοσιούπόλει ('Ερζερούμ), κατὰ τὰ βόρεια ἦσαν λόγου
ἄξιαι σχολαὶ. Κατὰ τὴν Συρίαν δὲ κοινὸν σχολεῖον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ
τῆς Κιλικίας, καὶ κατὰ τὴν Παλαιστίνην ἐν τῇ Ἀγίᾳ πόλει Ιερουσα-
λήμ παιδευτήρια, ὑπὲρ ὧν ὑπέροχοι τῆς ἐκκλησίας ἄνδρες εἰργάσθη-
σαν οἱ πατριάρχαι Νεκτάριος, Δοσίθεος, Χρύσανθος καὶ Ἀνθίμος.

Κύπρος — Ἀλεξανδρεῖα.

Καὶ ἐν Κύπρῳ τῇ Ἐλληνικωτάτῃ, ἥτις πάντοτε τείνει πρὸς τὰ
ὑψηλά, σχολαὶ καὶ ἐν ταῖς μοναῖς τοῦ Κύπρου καὶ τοῦ Μαγαρῶ
καὶ ἐν Λεμεσῷ καὶ ἐν Λάρνακῃ καὶ ἐν Λευκωσίᾳ εἰχον ἰδρυθῆ, ἐξ ὧν
διάσημοι ἐν τοῖς γράμμασιν "Ἐλληνες προῆλθον οἱ Σωζόμενοι
Ιωάννης, Ἰάσων καὶ Ἰούλιος, οἱ Κιγάλλαι Ματθαῖος, Ἰλαρίων,
Ιωάννης καὶ Δημήτριος, Ἀλέξανδρος δὲ Συγκλητικὸς καὶ ἄλλοι.

Καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ τῆς Αἰγύπτου τὸ πατριαρχεῖον διετή-
ρει σχολὴν, ἡς τρόφιμος ἐγένετο Κωνταντίνος δὲ Βαρδαλάχος.

¹ Ἡκουσε μαθήματα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Κιλικίας, ἐν τῇ μονῇ Μαχαιρᾷ τῆς Κύπρου, ἐν Θεοδοσιούπόλει ('Ερζερούμ), ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Πάτμῳ, ἐνθα ἦκροσάσκετο Δανιήλ τοῦ Κεραμέως, καὶ ἐν Χίῳ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου.

• Ιγδέας.

Καὶ ἐν τῇ Ἰνδίᾳ ἴδρυθησαν σχολεῖα παιδεύσεως τῶν ἔκει
βιούντων Ἑλλήνων, ἐν τε Δάκκῃ, ἐνθα ἐδίδαξεν δὲ ἐκ Σίφνου
Γρηγόριος ἱερομόναχος, καὶ ἐν Καλκούτᾳ τῆς κοινότητος σχο-
λεῖον, ἐνῷ ἐδίδαξεν Ἀνανίας, ἐν ἀνδραῖς ἀγιον καὶ σεβάσμιον κα-
λεῖ δὲ οὐ μόνον τῆς αἰκογενείας Πανταζή ἀλλὰ καὶ τοῦ σχολείου
τούτου τῆς κοινότητος πιθανώτατα διδάσκαλος γενόμενος Δημήτριος.
δ Γαλανός, οὗτονος περαιτέρω παραχθέτομεν τὴν εἰκόνα.

Δυτικὴ Εύρωπη.

Σχολεῖα Ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἐν τῇ Δύσει, ὡς γνωστόν, γνοι-
χθησαν πρῶτον ἐν Καλαβρίᾳ τῆς νοτίου Ἰταλίας ὑπὸ τῶν ἔκει Ἑλ-
λήνων σοφῶν, οἵτινες οὕτω, ὡς εἴπομεν, πρῶτοι ἐβάλοντο τὴν φαεινὴν
τῆς Ἀναγεννήσεως κρηπῖδα. Τοιαῦτα ὅστερον περὶ τοὺς χρόνους
τῆς Ἀλώσεως, ἐν οἷς καὶ Ἑλληνες εὑρυμαθέστατοι ἐδίδασκον ἄν-
δρες, καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ ἴδρυθησαν καὶ ἐν Πίση καὶ ἐν Τουρίνῳ καὶ
ἐν Μεδιολάνῳ καὶ ἐν Φερράρᾳ καὶ ἐν Λιβόρω καὶ ἐν Μεσσήνῃ,
ἐν Πατανίῳ δὲ τρία (τὸ Κύπριον, τὸ τοῦ Παλαιόκαπα καὶ τὸ
Κωτταύνιον). Τὰ δριστικὰ δὲ ήσαν τὰ ἐν Ῥώμῃ, ἐξ οὗ οἱ πλεῖστοι
σφέδρα μὲν πεπαιδευμένοι, ὅλως δὲ ἔχθιστα διατεθειμένοι πρὸς
τὴν δρθιδοξίαν ἀπεφοίτησαν, τιγὲς δὲ καὶ ὅλως ἔένοι πλέον πρὸς
τὴν Ἐλλάδα. Παρ' αὐτὸ δὲ τὰ ἐν Βενετίᾳ, τὸ τῆς Κοινότητος,
ὅπου ἐδίδαξαν Θεόφιλος δ Κορυδαλεύς, Μητροφάνης δ Κριτόπουλος,
Ἄγγελος δ Μπενιζέλος καὶ Ἡλίας δ Μηνιάτης καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κερ-
κυραίου Θωμᾶ Φλαγγίνη ἴδρυθὲν Φλαγγινιανὸν Φροντιστήριον, ἐν
ῷ ἐδίδαξαν δὲ αὐτὸς Μηνιάτης, οὗτονος παρέχομεν κατωτέρω τὴν
εἰκόνα, οἱ Πατοῦσαι Ἰωάννης καὶ Γεώργιος, δ Ἀγάπιος Λοβέρδος
καὶ δ Σπυρίδων Βλαντῆς.

Πλὴν δὲ τῶν ἀνὰ τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εύρωπης σχο-
λῶν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Γαλλίας, Ἰσπανίας, Πορτογαλίας,
Ἐλβετίας, Ἀγγλίας ἔχομεν ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ τὴν ἐν Πέστῃ λόγον
ἀξίαν σχολὴν καὶ τὴν ἐν Βιέννῃ, ἐνθα ἔνεκα τῆς πυκνοτάτης
Ἑλληνικῆς παροικίας τὰ Ἑλληνικὰ ἡχμασαν γράμματα καὶ τυπο-

γραφείον συνέστη, όπου διδάχθηκε ο Λόγιος 'Ερμής έξεδίδετο (1811—1821) και έτυπώθησαν τὰ ἔργα τοῦ 'Ρήγα, καὶ σχολὴ δὲ ἀλλη, ἐν τῇ ἐπὶ δώδεκα ἑτη ἐδίδαξεν ὁ Νεόφυτος Δούκας.

Βόρειος Εύρωπη.

Ἐν τῇ καθ' οὐρᾶς δὲ βορείω Εύρωπῃ ἐν πόλεσι μάλιστα, αἵτινες ἡχμασσαν διὰ τὸν 'Ελληνικὸν ἐν αὐταῖς πληθυσμόν, σχολεῖα μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν παντοίαν σοφίαν συνεστάθησαν, ἐν Ρωσίᾳ μέν—πλὴν τῆς ἐν τῇ μονῇ Τσουδώφ, τῇς καὶ οἱ 'Ρωσσοι μαθηθῆται! 'Ελληνιστὶ διελέγοντο, ἐδίδαξαν δὲ οἱ ἀδελφοὶ Λευχοῦδαι, καὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ 'Ακαδημείας—ἐν Ὀδησσῷ, ἀποικίᾳ καὶ ἰδρύματι ὅλως 'Ελληνικῷ σχολὴ πολύφημος ἰδρύθη, ἐν τῇ δὲ Βαρδαλάχος ἐδίδαξε καὶ διερολογίτης καὶ τῶν τοῦ Ἱεροῦ λόχου δργανωτῶν Γεώργιος Λασάνης καὶ δὲ Γεώργιος Γεννάδιος ἐνθεος διδάσκαλος τοῦ Γένους, οὗτινος τὴν εἰκόνα φέρομεν ἐν τέλει εἰς θαυμασμὸν τῶν 'Ελλήνων διδασκάλων καὶ παντὸς τοῦ 'Ελληνικοῦ.

Ἐν ταῖς τότε δὲ Ἡγεμονίαις, αἵτινες ἐφωτίσθησαν ὑπὸ τῶν μυριοπληθῶν ἔκει ἐγκατασταθέντων 'Ελλήνων καὶ τοῦ 'Ελληνικοῦ πνεύματος, δύο τῆσαν τὰ ὑπερέχοντα σχολεῖα, τὸ τοῦ Ἰασίου, διπου ἐδίδαξε καὶ δὲ Νικηφόρος Θεοτόκης, καὶ τῇ τοῦ Βουκουρεστίου 'Ακαδημεία, διπόθεν ἀθρόοι ἐξῆλθον οἱ πεπαιδευμένοι τῶν 'Ελλήνων καὶ 'Ρωμαίων, ἐδίδαξαν δὲ δὲ Γρηγόριος Κωνσταντῖνος, Βενιαμὴν δὲ Λέσβιος, δὲ Βαρδαλάχος, δὲ Γεννάδιος, δὲ Λάμπρος Φωτιάδης, δὲ Νεόφυτος Δούκας, οὗτινος τὴν εὐγενῆ μορφὴν φέρομεν πρὸ τῆς.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΥΚΑΣ

Ψυχὴ συμπονοῦσα εύσεβής. Ἡλθε κάτω ἔκει εἰς τὸν Μαλέαν· βοηθός καὶ σωτῆρ τῶν πλεόντων.

Ἴσως ποτὲ ὡς δρουγγάριος τοῦ πλωτίμου εἶχε διεπλεύσῃ παρὰ τό, χρυερὸν τρόμον ἐμβάλλον, ἀκρωτήριον, ὅπερ ἀφώτιστον τὸ στόμα του ἀνοίγει τὸ χαῶδες εἰς τοὺς ναυτίλους.

Ἄχιτων, ῥάσσον βραχὺ καὶ τραχὺ φορῶν δὲ πρὸ μικροῦ ἴσως παρακοιμώμενος, ἀνυπόδητος δὲ ἄλλοτε ἴσως μάγιστρος τοῦ πλωτίμου, λίθους ἀνέσπασεν ἀπὸ τῶν πέριξ βράχων, χῶμα ἐπὶ τοῦ ὕμου ἐκόμισεν ἀπὸ τὸν μίαν ὥραν ἀπέχοντα πρὸς δυσμὰς Βρομώνταν, ἀσθέστου κάμινον ἴδρυσε καὶ ἔκτισεν ἔκει τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τὸν ναόν.

Οτε γέλυσσα τοῦ βορρᾶ διερρήγνυε τὰ ίστια τῶν πλοίων, δτε δὲ νότος μὲ τὰ κύματά του, ἵτινα ἀπὸ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους γιγάντια ἐκύλιε, νὰ καταπίῃ ὥρμα τὸν οὐρανομήκη βράχον, ἔκεινος, δὲ ἀσκητής, φανὸν κατὰ τὰς σκοτεινὰς νύκτας ἀνάπτων σωτῆρα τῶν ὑπὸ τοῦ αλύδων μαστιζομένων, ἀγέρωχος πρὸ τῶν ματαίων ἴστατο τοῦ πόντου ἀπειλῶν—φάρος αὐτὸς ἀσθεστος—γονυπετής πρὸ τοῦ ἀπείρου δεόμενος ὑπὲρ τῶν κινδυνευόντων καὶ θρηνῶν, δτε τὰ κύματα ἐσώρευον τῶν πλοίων τὰ συντρίμματα καὶ τὰ πιώματα τῶν ναυαγῶν εἰς τὰ σπήλαια τὰ μικρὸν δυτικώτερον, ὑπὸ τὴν Ἀγίαν Εἰρήνην.

Οἱ τοιοῦτοι, εὐλογημένοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, μακαριστοὶ καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσιν, δὲν εἶναι γέλωνη γέ συκχαμερά, γέ ἀποσυρομένη ὑπὸ τὴν στέγην αὐτῆς εἰς τὴν προσέγγισιν ἄλλων ὄντων. Οὗτοι εὔμενεις προσβλέπουσι τοὺς ὁμοίους αὐτῶν· οὗτοι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ τοῦ δικαίου, ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος, ὡς στρατιῶται ἐν μάχαις, ὡς ἀθλοφόροις μάρτυρες τῆς ἀληθείας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ πίστει ταλαιπωροῦσι καὶ ἀποθνήσκουσιν.

Τὸ ἡμέτερον γένος οὐχὶ δλίγους, οὐδὲ εὔτελεῖς τινας, ἀλλὰ καὶ μυριοπληθεῖς καὶ γιγαντίους κατὰ πάντα τὸν μακρότατον βίον αὐτοῦ ἔχει νὰ ἐπιδεῖξῃ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τῆς ἀρετῆς, ὑπὲρ τῆς πατρίδος μάλιστα—πᾶσαν ἀρετὴν ἐγκλειούσης ἐν ἑαυτῇ—τὰγαθὰ αὐτῶν, τὴν ψυχὴν αὐτῶν προσφέροντας πρόθυμον εὔοσμοῦσαν θυσίαν.

Ἐν τῷ μεγίστῳ δὲ ωιγδύνῳ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ κατὰ τὴν ἐνσκήψασαν πανώλη τῶν δσμανιδῶν παντοῖοι τοιοῦτοι, ἐθελονταὶ ἀπροφασίστως κινδυνεύοντες διὰ τὴν πατρίδα, ἐγένοντο ἡμῖν, τὰ κλεφτόπουλα, οἱ προεστῶτες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἄλλοι φιλοπόλιδες ἄρχοντες· ἀλλ' ὑπεράνω τούτων ἡ ψυχὴ ἡ ἐμπνέουσα καὶ ζωογονοῦσα ἐκείνους, ἡ ψυχὴ ἡ σώτειρα, οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους ἡσαν.

Σοφὸς διὰ τῆς μελέτης δύναται νὰ γείνῃ τις· ἀλλ' εὔσεβης πρὸς τὸ θεῖον, τοῦ ἀληθεύειν φίλος, πρὸς τοὺς ἄλλους εὔμενής, φιλόστοργος πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους, πρὸς τοὺς ὅπ' ἀνάγκης πιεζομένους ἐλεῆμων, δίκαιος, οὐχὶ ὑπερήφανος, οὐχὶ αὐθάδης καθίσταται καὶ ὑπὸ τὴν ὑγιαίνουσαν στέγην τοῦ σχολείου, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἱερὰν ἐστίαν τῶν γονέων μάλιστα, γαλακτοροφούμενος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς μητρός, ὑπὸ τοῦ πατρὸς τὰς σοφὰς καὶ δικαίας θωπείας. Οὕτως ὑγιαίνοντα τὸ σῶμα ἔπλασαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ γενναίαν διεμόρφωσαν, φιλομαθή, πρὸς τοὺς δμοῖους αὐτῷ συμπαθοῦσαν οἱ ἀγαθοὶ Ἡπειρῶται, τοῦ Νεοφύτου Δούκα οἱ γονεῖς. Πρὸς τὸ θεῖον εὔσεβες δεκαετὴ εἰσῆγαγον αὐτὸν εἰς τὴν παρὰ τὸ χωρίον αὐτῶν "Ἀνω Σουδενὰ τοῦ Ζαγορίου μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας, εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν λατρείαν καθοσιοῦντες αὐτόν. Καὶ ἐλάτρευσε τὸ θεῖον τοῦτο μετὰ πίστεως ἀληθοῦς, ἀνευ φανατισμοῦ ἢ δεισιδαιμονίας, καὶ, ἀφ' οὗ σοφίας ἀνεμεστώθη παντοδαπῆς, δὲν ἔπαυσε καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου μελετῶν «περὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐπρεπείας καὶ τάξεως, παιδείας τε τῶν ἱερέων καὶ ἀποσκορακίσεως τῶν τυχὸν κακῶς ὑπὸ ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας ἐν τῇ 'Ἄγιᾳ τοῦ Χριστοῦ πίστει παρεισφρησάντων». Καὶ τὸν πόθον τοῦτον ἔχων τῆς μορφώσεως κλήρου πεπαιδευμένου καὶ εὐπρεποῦς συνεβούλευσε τὸν "Ριζάρην τὴν ἔδρυσιν τῆς δμωνύμου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἐργασθείς, δπως ὑπὲρ αὐτῆς

καὶ ὡς ἐφημέριος ἐν Μετσόβῳ καὶ ἐν Βιέννῃ εἶγε πονήσῃ, παράδειγμα παρέχων ἱερέως καὶ χριστιανοῦ τὸν ἀσπιλὸν αὐτοῦ βίον.

Τὴν ἔμφυτον δὲ τοῦ Ἡπειρώτου ῥοπῆν πρὸς τὰ καλά, πρὸς τὴν παιδείαν μάλιστα, καὶ φιλοπονίαν ἔχων ὑπέρμετρον ἐν τῇ φυχῇ ὁ Δούκας, καὶ ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἐν Μετσόβῳ, ὑπὸ πενίας ἔχόμενος, καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ παρὰ τῷ Λάμπρῳ Φωτιάδῃ παιδευθεὶς ἀπέβη ἀρχαῖαν παιδείαν ἀσχοληθέντων Ἑλλήνων οὐ μόνον διὰ τὸ πλῆθος ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Ἐλναί δὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ ταῦτα γραμματικά, ἔρμηνευτικά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἄλλα. Καὶ τὰς γραμματικὰς μὲν αὐτοῦ ἐκδίδων ἐπέγραψεν ἐκατέραν τῷ ἐνόματι Μουσῶν, τὴν πὲν Ἄρεψιθέαν, τὴν δὲ Τερψιχόρην· διότι εἶχε βεβαίως γνώμην ἐναντίαν τῶν σήμερον ἐξ ἀμαθίας μωρολόγων, τῶν νομιζόντων δτι εἰναὶ δυνατὸν νὰ διδαχθῇ ἐπιστημονικῶς, οὐχὶ διὰ τὸν δχλον τῶν χυδαίων, γλωσσα γραμματείαν ἔχουσα ἀνευ γραμματικῆς· ἐπειδὴ καὶ οἱ τύποι τῶν λέξεων καὶ ἡ σύνταξις τοῦ λόγου χαρακτηρίζουσι πάντα λαόν. Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δὲ γλώσσῃ οὐ μόνον εἰς τὰς ἀθανάτους γνώμας τῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ εἰς τῶν τύπων τὴν δαψίλειαν, εἰς τῶν συνθέτων τὴν ἐναρμόνιον καὶ σοφὴν ποικιλίαν, καὶ εἰς τοῦ λόγου τὴν ἴσχυράν καὶ παντοίαν κατὰ τὰ νοήματα οὐχὶ μονότονον ὑφῆν εύρισκομεν εὖμουσον ἔρμηνευτὴν τῶν γενναίων νοημάτων.

Αλλὰ δὲν ἦτο μόνον γραμματικός, νομίζων δτι ἡ περὶ τὰς Ἑλληνικὰ γράμματα σπουδὴ συνίστατο μόνον εἰς τὰ καλὰ γραμματικά· διότι διώρθωσεν, ἐσχολίασε καὶ παρέφρασε παμπόλλους τῶν Ἑλλήνων πεζογράφων καὶ ποιητῶν, ἐν οἷς τὸν Ὁμηρον, τὸν Πίνδαρον, τὸν Θεόκριτον, τὸν Αἰσχύλον, τὸν Σοφοκλέα, τὸν Εύριπίδην, τὸν Ἀριστοφάνη, τὸν Ἀρριανόν, Δίωνα τὸν Χρυσόστομον, τὸν Ἀπολλόδωρον, τοὺς Δέκα τῆτορας καὶ ἄλλους. Ο δεκάτομος δὲ Θουκυδίδης αὐτοῦ θὰ διαμείνῃ διὰ τοὺς περὶ τὰς κλασικὰς σπουδὰς διατριβοντας καὶ ἡμετέρους καὶ ἀλλοδαποὺς κτῆμα ἐς ἀεὶ ὑπερόχου βαθυνοίας.

Παντοδαπὴ δὲν ἦτο καὶ ἡ ἄλλη παίδευσις ἡ περίσεμνος τοῦ ἀνδρός· διότι καὶ «παιδαγωγικὰ μαθήματα» ἔξεδωκε καὶ τὸν «Φοίνικα», ἔγχειρίδιον Ἑλληνικῶν διαλόγων καὶ λογικῆν, ἡθικῆν, φυσι-

κίνη, μεταφυσικήν καὶ ωητοφυικήν καὶ δισχιλίας ἐπιστολὰς ἔγραψεν¹ καὶ ἄλλα ἔργα, τόμους περὶ τοὺς ἑνδομήκοντα ἐν ὅλῳ.

Τὸ δέκατημα τῆς γλώσσης καὶ τότε εἰς σφοδρὰν ἔντασιν εἶγεν ἔξαχθη. Καὶ ήσαν μὲν οἱ τότε κατὰ τῆς κομψῆς γλώσσης ἀντιφρονοῦντες οὐχὶ ἀμαθεῖς, δύσον οἱ παρ’ ἡμῖν χυδαιῖσται, οὔτε γελοῖοι ὡς οἱ μυρία κενὰ κατὰ τοὺς χρόνους δὴ τούτους φλυαροῦντες δημοτικιστάδες· ἀλλ’ ὅμως, καὶ δὲν δὲ Κομμητᾶς ηδὲ Κοραῆς ηδὲ Κουτρικᾶς ηδὲ Κανταρτῆς προσταντο ἐκάστης γνώμης, αἱ ἀντιρρήσεις ήσαν βίᾳς καὶ λασιθορίας μεσταί. Καὶ δὲ Δούκας δέ, καίτοι συνεβούλευε συνήθωσε τὴν μετριότητα ἐν τῇ δέκατῃ τοῦ ἀληθοῦς, διότι ηλπιζεν ἀγαθὸν τε ἐκ τῶν τοιούτων διατριβῶν εἰς τὴν τῆς γλώσσης διέρθωσιν, «καθότι ἀλέπομεν αὐτὴν, ὡς ἔλεγε, προφανῶς ἐπιρρέπουσαν ἥρεμικ ἐξ ἀντικειμένων ὅρίων ἐπὶ τὸ κέντρον τῆς ιδίας βχρύτητος καὶ περιπαθῶς ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐνώσῃ, ἐν τῇ ιδίᾳ ἀκεραιότητι τοὺς γνώμην καὶ προαιρέσει διαιρεθέντας, οὕς ήνωσε φύσει ἐκ τετρακισχιλίων ἥδη ἐτῶν», ἀλλ’ ὅμως, ἔχων τὴν γνώμην ὅτι δὲ λόγος ἐξ Ἑλληνικὸς πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ «πρὸς τὰ ἀκίνδηλα καὶ ἀρχαῖα», παρασυρμένος μάλιστα ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς πνοῆς τῆς συζητήσεως, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἀντιφρονούντων καὶ τὸν Κοραῆν μάλιστα ηλεγχεν ὅτι η

ετ’ ἀλλοφύλων μακρὰ ἀναστροφὴ παρέφθειρεν αὐτόν, ὥστε νὰ μεταχειρίζηται «ῦφος ὅλον δι’ ὅλου ἀσυνάρτητον οὔτε σύνδεσμον ἔχον οὔτε τὰ ὀνόματ’ αὐτὰ εἰς τὰς ιδίας θέσεις μεμερισμένα, ἀλλὰ παραλλαγὰς πανταχοῦ, καὶ ὑπερθέσεις παρὰ φύσιν τῆς γλώσσης καὶ τρακαρισμοὺς² πολλαχῇ ἀηδῶς ἐκκυμαίνοντας καὶ τὰ ῥῆματα πολλάκις ἐν τῷ τύπῳ τῆς ἡγεως κατ’ ιδίωμα ξένον ἐπιφερόμενα, οὐθεν διαλύουσι καὶ τὸν τόνον τοῦ λόγου καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ ἀκούοντος». Ηλεγχε δὲ τοὺς ἀντιφρονοῦντας «ώς συγκινουμένους πρὸς τὴν Μόδαν ἐν καταφρονήσει τῶν ιδίων νομίμων καὶ καθεστώτων καὶ ὡς παραφθείροντας ἀλόγως τὸ πατρῷον καλὸν καὶ ἀναισθήτως». Τότε δ’ ἔγραψε καὶ τὴν συνθήκην εἰρήνης³, θαυμασίαν διὰ τὴν δύναμιν

¹ Ἐξεδόθησαν εἰς τόμους ἔξ.

² Τρακαρισταὶ ἐλέγοντο οἱ περὶ τὸν Κοραῆν, μακαρονισταὶ δὲ οἱ ἀνακμειγνύοντες εἰς τὸν λόγον ἀηδῶς ἀρχαῖσμούς.

³

Συνθήκη εἰρήνης

«Εἰρήνη μὲν ἀνθετόποις χρῆμα καλόν· κακὸν δὲ ὀμιλογουμένως ἐπόκεμπος καὶ κίκιστος μάλιστα ἐξμφύλιος. Διὸ οἱ τε Μακαρονισταὶ καὶ Τρακαρισταὶ

αὐτῆς καὶ τὴν χάριν. Ἀλλ' ὁ ἔλεγχος οὗτος ὁ ὑπέροχος διὰ τὴν ἀληθείαν καὶ τὴν ἰσχύν, ὁ τῶν χυδαιῶν μάλιστα τὴν ἀμαθίαν εἰκοσύρων καὶ τὸ ἀντεθνικόν, παρέσυρεν αὐτούς, ὥστε νὰ δεῖξωσιν ὅτι γίπιως ἐκάλει αὐτούς «ἀλόγους καὶ ἀναισθήτους». Διότι διλοφόνος τις ἐξ ἑαυτῶν τὸν χυδαιότων κληρωθεὶς ἢ πληρωθεὶς, πορευόμενον ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ λυκαυγὲς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔρριψε τὸν μέγαν ἔρμηνευτὴν ἡμιθανῆ κατὰ γῆς δύο κτυπήσας βαρύτατα πλήγματα εἰς τὴν κεφαλήν, ἐξ ὧν ἀνέλαβε μετὰ τριετῆ ἐπικίνδυνον καὶ πολυωδῶν θεραπείαν.

Ἐγθεος διδάσκαλος, «τὰ καλὰ γραμματικὰ διδάσκων καὶ τὴν ἐν τούτοις φιλοσοφίᾳ, ἐξ ὧν ἡ θεία τέχνη τοῦ καλῶς λαλεῖν καὶ γούρειν γίνεται τοῖς ἀνθρώποις, δὲν ἦτο γυμνὸς γραμματικὸς καὶ ἐν Εγραῖς λέξεις μόνον δὲν ἤσχολετο», ἀλλ' ἀγάπην ἐνέπνεεν εἰς τοὺς ἀκροωμένους αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον τὸν ἀρχαῖον τὸν Ἑλληνικὸν καὶ λατρείαν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐκ τούτου δὲ συνῆγε περὶ τὴν καθέδραν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀπειρον φιλομαθῶν πλῆθος, ζπως ἐν Βουκουρεστίῳ ἐξ μῆνας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν παραδόσεων αὐτοῦ οἱ φοιτῶντες εἰς τὴν ἐκεὶ σχολὴν ἀπὸ ἑξήκοντα ἀνήλικον εἰς τετρακοσίους. Διδάσκαλος τοῦ Γένους, δι' αὐτὸς τὸ Γένος

ζέγκ ὅλα ἔτη στασιάσκυτες πρὸς ἀλλήλους, ἔγνωσαν εἰρήνην ποιῆσασθαι, ἐπὶ κεφαλαίοις συνθέμενοι τοῖςδε. Εἰρήνην Μακαρονισταῖς καὶ Τρακαρισταῖς καὶ δυόνοιαν εἶναι ἀτίσιον, καὶ ἀμνηστίαν πάντων, ώσπερ τῶν πρὸ Εὐκλείδου ἀρχοντος πεπραγμένων καὶ μήτε τοὺς Μακαρονιστάς ὀνειδίζειν τι τῶν πεπραγμένων Τρακαρισταῖς, μήτε τοὺς Τρακαριστάς ἔξελέγχειν τὴν ἀμαθίαν ἐκείνοις τῶν συλλαβῶν.... μήτε μακαρονισμὸν προφέρεσθαι μήτε τρακαρισμὸν ὑπάρχειν. Τοὺς Μακαρονιστάς ἀπαρνεῖσθαι τὸ χαλεπαίνειν, τὸ ἐπιτρέπειν, τὸ πώ, τὸ πῆ, τὸ οὖν ἀρχαῖα δυτα καὶ διωδότα καὶ εὐρῶτος καὶ ἀηδίας ἀνάπτλεω. Τοὺς Τρακαριστάς ἀπεμέσαι τὸ ἐντάμα, τὸ ἀποῦ, τὸ ἐξεύρειν, τὸ πρωγόν, τὸ ἀπ' ἴσως, τὸ κάν μιαν, τὸ κάν ποιοι, τὸ ἄβια, τὸ ἀθιβολή, τὸ βακάλης, τὸ δπια, τὸ ρέυστονθῆ, τὸ ἐκρεύσειν, γενῆ, ἀναβῆν καὶ τὰ τοιαῦτα παράβλωπα καὶ πρὸ πάντων τὸ τὴν περὶ τῆς ὁπολας. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Τρακαρισταὶ πολὺν πεποίηνται περὶ τὰς ἐφευρέσεις ἀγῶνα πρὸς ωφέλειαν τοῦ κοινοῦ, ἔχέτωσκν ἐκ τῶν ἑαυτῶν εὑρημάτων τὸ ἀλλ'-οὲ-μόνον καὶ τὸν Γάδαρον, σωτηρίας ἔνεκκα καὶ τιμῆς. Κοινῇ δ' ἀμφοτέρους θάψαι τὸν μακαρίτην Ἐρμῆν δημοσίᾳ ἀπὸ ταλάντων διακοσίων νόμφ 'Ἑλληνικῷ, πυράν ἀνακαύσκυτας πρώτον καὶ ἀποτεφρώσκυτας τὸν νεκρὸν ἐν ἀκροπόλει τῆς Κλαδουπόλεως τὴν δὲ κόνιν, κάλπιδι ἐνθέντας χρυσῆ, καταπέμψαι τὴν ταχίστην πομπὴν μεγίστῃ ἐς "Ἄδου 'Ἐριννος: καθάρσιον' δὲ Κέρθερος γεγωνυῖτ φωνῆ ὀλακτήσει τὸν 'Ἐπιτάφιον'.

μόνον καὶ μελετῶν καὶ καταπονούμενος ἐν τῇ ζωῇ, τὰ συγγράμματ' αὐτοῦ, δι' ἣν ἔκατὸν πεντήκοντα ἔξι χιλιάδας δραχμῶν ἀδαπάνησε, πάντα δωρεὰν διένειμε¹ κατὰ χιλιάδας ἀντιτύπων καὶ εἰς σχολεῖα καὶ δινδρας τῆς πολιτείας τῶν γραμμάτων καὶ μάλιστα εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, οὓς παῖδας καὶ υἱοὺς ἀποκαλεῖ διφιλοστοργότατος, καὶ εἰς τοὺς φωτὸς ἐπιθυμοῦντας διμογενεῖς διφιλόπατρις, διπαιδεύσας πλείστους τῶν ἱερολοχιτῶν τοῦ Δραγατσανίου.

Διὰ τοῦτο οὐ μόνον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οἱ ἀπειροπληθεῖς ἐν Ἀθήναις ἐπιδημοῦντες, καὶ πλῆθος ἄλλο παντοῖον μὲν δακρύων θαλερᾶς σπουδᾶς ἔρραγε τὸν νεκρὸν τοῦ δγδοήκοντα ἔξι ἑτῶν διδασκάλου, ἄλλῳ καὶ τοῦ Ἐθγους ἢ Βουλῆς, δημόσιον κηρύξασα πένθος, διὰ μεγάλης πρεσβείας συνώδευσε τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ, φηφισαμένη ὡμα νο ἀναγραφῇ τὸ δνομα τοῦ Νεοφύτου Δούκα ἐπὶ τῶν στηλῶν τοῦ Βουλευτηρίου μεταξὺ τῶν εὑεργετῶν τῆς Ἑλλάδος.²

¹ Ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀριστοφάνους διένειμεν ἀντίτυπα 741. (Ορα Παρανίκα. Σχεδίασμα σελ. 201). Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς φαίνεται τρόπον τινὰ παρακλῶν ὑπὲρ τῆς διεκνομῆς τῶν ἔργων αὐτοῦ οὗτοι πέμπει τριάκοντα ἀντίτυπα «τοῖς περὶ τὴν ἵεραν Σύνοδον Κληρικοῖς» τῆς ἐκδόσεως τοῦ Πινδάρου. Καὶ ἐμολογεῖ μὲν δτι γνωρίζει «ὅτι οὐ πάντας εἰσὶν ἕκανοι οὗτοι σκληρὰν τροφὴν οἰκτηπέψας· ἀλλ' οὗ δεῖ διὰ τοὺς μὴ ἐκλεκτοὺς καὶ τοὺς ἐκλεκτούς ἀποστερεῖσθαι» οἵος ἔστι καὶ διελλόγιμος Ἀμερόσιος Φραντζῆς ἢ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ιστορίας συγγραφεύς. Ἀπονείμας οὖν τὰς τριάκοντα πρόσθες, τὸν τινα ἀν δέῃ, καὶ ἐπενθήκηντα (Ἐπιστολῶν Τόμου Β' ἀριθμ. 1545).

² Ἐγραφεν δὲ Δούκας καὶ τινα ποιῆματα, ώς τὰ εἰς πέρδικα πεφιλημένην, εἰς μέτρα ἵκμηντα, γραπτὰ καὶ ἀνακρεόντεια καὶ τὰ εἰς τὴν ἀποθηκοῦσαν κόστην Σκευώ Σκουρτίδη.